

I. EL TEXT I EL PROCÉS

Carles TORNER

PEN CLUB. President del Comitè de Seguiment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics

El 24 d'octubre de 1996, a la seu de la UNESCO a París, el seu Comitè Executiu tenia a l'ordre del dia el debat entorn de la Declaració universal de drets lingüístics. Era el primer pas del text dintre del sistema de les Nacions Unides. Per molt incert que sigui el futur de la declaració enmig dels debats entre representants dels estats membres de l'ONU, l'espurna ja havia saltat. Els organitzadors de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics de Barcelona podien considerar assolits tots els objectius que s'havien proposat.

En la roda d'intervencions dels membres del Comitè Executiu, almenys dos estats, a les antípodes l'un de l'altre, tot i que es manifestaren en ple acord amb l'esperit de la Declaració Universal de Drets Lingüístics, posaren una objecció de principi al procés. Altres els replicaren. I és cert que és precisament en el procés seguit on rau un dels detonants que poden fer de la Declaració universal de drets lingüístics una fita en el treball de les ONG respecte de les Nacions Unides. A partir de la iniciativa del Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics del PEN Club internacional a finals de 1993, i de l'acord de col·laboració que tot seguit establí amb el CIEMEN entroncant amb el seu treball d'anys en el marc del projecte europeu MERCATOR-Legislació,¹ en poc menys de tres anys s'ha creat una xarxa d'experts,

1. El Comitè Organitzador de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics estava format pel Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics del PEN Club internacional, el Centre Internacional Escarré per les Minories i les Nacions, el Centre UNESCO de Catalunya, la Fundació pels Drets Collectius dels Pobles i la Fundació Bofill.

organitzacions no-governamentals, institucions acadèmiques i centres del PEN Club compromesos en la defensa dels drets lingüístics.

La perspectiva actual ens fa adonar que una de les raons de l'èxit de l'empresa és que la creació de la xarxa tenia un objectiu molt clar: la redacció dels successius esborranys de la declaració fins a assolir un text final que respongués a tres característiques. La primera, ésser redactat en un llenguatge i amb una fonamentació conceptual que en fes una declaració efectivament universal, capaç de respondre a la diversitat de situacions lingüístiques d'arreu del món. La segona, que assolís un *consens participatiu*: *consens* per tal que tota la xarxa d'organitzacions, centres del PEN Club i experts d'arreu poguessin signar la declaració i donar-hi suport, i *participatiu* perquè aquest conjunt de persones haguessin contribuït amb aportacions específiques al procés de redacció dels successius esborranys. Tercera característica, i al capdavant la més compromesa: que el rigor i la força de la declaració en fes un text vàlid jurídicament com a punt de partida d'una futura convenció de les Nacions Unides, un text normatiu que obligués els estats que el signessin al respecte dels drets lingüístics. El comitè d'experts catalans que, acomboiat per un nombrós comitè internacional d'experts, ha anat filant els dotze successius esborranys, acceptant i corregint esmenes, acollint —i refusant justificadament— propostes, ha fet un treball modèlic, que ha sabut combinar sàviament l'escolta amb el rigor, la claredat de criteri amb la finesa.

En conclusió: l'àmbit associatiu no-governamental —l'anomenada «societat civil internacional»— no s'ha limitat a fer *lobby* entre els estats participants a una conferència per influir en la redacció de resolucions, sinó que ha posat directament damunt la taula de treball de l'ONU un text perquè sigui el punt de partida inesquivable del treball dels experts governamentals. La iniciativa, àdhuc en l'àmbit de la redacció d'un text de llei internacional, ha estat no-governamental.

Tot plegat no hauria estat possible sense l'estreta col·laboració amb la UNESCO des del començament mateix del procés. La coincidència entre els objectius de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics i la línia de treball que, a l'interior de la UNESCO, havia iniciat el projecte Linguapax, ha facilitat l'entesa i el treball en comú. Al paranimf de la Universitat de Barcelona, el 6 de juny de 1966, va ser el delegat de la UNESCO qui signà en primer lloc la Declaració Universal de Drets Lingüístics abans que ho fessin 61 ONG, 30 centres del PEN Club i 40 experts vinguts de més de noranta estats dels cinc continents.

Dos dies més tard, el 8 de juny, a l'auditori de La Pedrera, aquella plataforma de centres PEN, ONG i experts decidia crear un Comitè de Segui-

ment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics per vetllar-ne els passos a l'interior del sistema de les Nacions Unides. Un més després, Frederic Mayor Zaragoza, director general de la UNESCO, rebia els organitzadors de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics i acollia, alhora, el text i el procés.

II. CONFERÈNCIA MUNDIAL DE DRETS LINGÜÍSTICS

Oriol RAMON I MIMÓ

CIEMEN. Secretari general del Comitè de Seguiment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics

1. *El procés*

Els dies 6 al 8 de juny de 1996 es reuniren a Barcelona 61 ONG, 30 centres PEN i 40 experts en dret lingüístic de tot el món. La convocatòria de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics fou una iniciativa del Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics del PEN Club Internacional i el CIEMEN (Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions), sota la tutela de la UNESCO.

L'assemblea de participants aprovà la Declaració universal de drets lingüístics per aclamació en un acte celebrat el dia 6 de juny al Paraninf de la Universitat de Barcelona. Els delegats de les ONG, centres PEN i experts firmaren el document en el mateix acte, al final del qual lliuraren el text i el plec de signatures al representant del director general de la UNESCO. D'aquesta manera la Declaració Universal de Drets Lingüístics encetava un nou camí, el que l'ha de menar a esdevenir una Convenció Internacional de les Nacions Unides.

2. *El context*

Tal com podran copsar els lectors, la Declaració és un document llarg i complex. No podia ser de cap altra manera, car el tema en si és complex, i més quan la voluntat dels redactors ha estat de recollir, el més democràticament possible, les opinions expressades per moltes persones i organitzacions d'arreu.

La Declaració universal de drets lingüístics és el fruit d'un llarg procés

de reflexió que començà el mes de setembre de 1994, quan les entitats promotores de la Conferència encarregaren la redacció a un equip d'experts procedents de diferents disciplines i camps d'actuació. En l'elaboració dels dotze esborranys hi intervingueren quaranta experts de diferents països.

Les noves tecnologies de la comunicació feren possible un ampli debat sobre el contingut de la Declaració amb persones i entitats de tots els continents.

La diversitat de les aportacions que l'equip d'experts anà rebent de totes les entitats durant el procés de redacció va ser un factor determinant perquè la Declaració reflectís la multiplicitat de contextos sociolingüístics i mantingués un equilibri de plantejaments poc usual fins al moment actual.

Un dels esforços dels redactors fou de definir uns drets lingüístics equitatius, sense subordinar-los a l'estatus polític o administratiu del territori on pertany la comunitat lingüística, ni a criteris com el grau de codificació o el nombre de parlants, els quals no han estat considerats a efectes de dret. Per aquest motiu, la Declaració proclama la igualtat de drets lingüístics, sense distincions no pertinents entre llengües oficials/no oficials, nacionals/regionals/locals, majoritàries/minoritàries, o modernes/arcaïques.

Una de les aportacions més importants al dret lingüístic rau en el fet que la Declaració considera inseparables i interdependents les dimensions col·lectiva i individual dels drets lingüístics, car la llengua es constitueix col·lectivament en el si d'una comunitat i és també en el si d'aquesta comunitat que les persones en fan un ús individual. D'aquesta manera, l'exercici dels drets lingüístics individuals només es pot fer efectiu si hom respecta els drets col·lectius de totes les comunitats i tots els grups lingüístics.

Articular els drets lingüístics de comunitats, grups i persones que comparteixen un mateix espai és imprescindible per a garantir la convivència, però resulta extraordinàriament complex. D'aquí que la Declaració tingui en compte els drets de les comunitats lingüístiques assentades històricament en el seu territori per a establir una gradació, aplicable en cada cas, dels drets dels grups lingüístics amb diferents graus d'historicitat i d'autoidentificació, i dels individus que viuen fora de la seva comunitat d'origen.

Si bé l'exercici dels drets lingüístics pot dependre dels recursos disponibles, fóra injust de negar la validesa d'aquests drets al·legant una falta de mitjans. Per això la Declaració recorda que la realització dels drets tan universalment reconeguts avui en dia com el dret a la vida, a la salut, al treball o a l'educació requereixen un finançament considerable; i demana un compromís internacional de solidaritat que compensi, també en aquest camp, els dèficits i faci viables els drets dels més desfavorits.

La varietat de factors que condicionen la situació de les llengües, la difícil convergència dels interessos de comunitats, grups i individus, i la necessària interrelació entre els drets lingüístics i altres drets fonamentals, fan impossible la definició d'unes mateixes mesures aplicables a tots els casos. Per això la Declaració, bo i destacant la responsabilitat ineludible dels poders públics, se centra en els drets i no en les obligacions o les prohibicions, i posa l'accent en la recerca de solucions adaptades a cada cas a partir del consens democràtic.

3. *La pau lingüística*

La Declaració, doncs, és un text que esdevé necessari, tal com manifesten els seus preliminars «per corregir els desequilibris lingüístics de manera que assegurui el respecte i el ple desplegament de totes les llengües i estableixi els principis d'una pau lingüística planetària justa i equitativa, com a factor cabdal de la convivència social». (Preliminars).

I si aquesta pau ha de ser justa i equitativa és perquè en els fonaments de les bases de la Declaració hi ha el principi bàsic de la igualtat de tots els pobles i de totes les llengües. Ni les característiques dels pobles (econòmiques, socials, religioses, culturals, demogràfiques, etc.) ni les característiques de les llengües no justifiquen cap mena de discriminació; per tant, totes les comunitats lingüístiques són subjectes dels mateixos drets.

Totes les prediccions indiquen que durant el segle XXI poden desaparèixer el 80% de les llengües del món. Això comporta un plantejament inevitable: que el plurilingüisme i la diversitat lingüística han de contribuir a la cultura de la pau, tant com aquesta ha de contribuir a preservar la diversitat.

Aquesta relació de reciprocitat és assolible si el desenvolupament de la cultura de la pau explora els valors que proporcionen les llengües com a elements d'integració. En aquest sentit la Declaració fomenta una nova percepció del mateix concepte de diversitat lingüística: aquell que entén TOTES les llengües com a patrimoni de la humanitat, i transmet el convenciment que aquest patrimoni no és cap propietat sinó un llegat i com a tal no el podem dilapidar.

D'altra banda, les condicions de vida actuals faciliten l'acceleració dels processos de substitució lingüística, i és per això que cal modificar la percepció de la llengua; el mite de la diversitat lingüística com a barrera per a la comunicació i la integració és fals; ben al contrari, el fet que la llengua sigui un fet tangible la fa un element fonamental de la integració. I, natural-

ment, allò que la fa imprescindible en la cultura de la pau és que és transmissible i acumulable: és un bé accessible a tots i la seva adquisició no comporta cap renúncia.

La Declaració ha estat realitzada en un moment en el qual la diversitat lingüística del planeta està greument amenaçada. A aquesta situació ens han portat diversos factors definits per:

«— La secular tendència unificadora de la majoria d'estats a reduir la diversitat i a afavorir actituds adverses a la pluralitat cultural i al pluralisme lingüístic.

»— El procés de mundialització de l'economia i, en conseqüència, del mercat de la informació, la comunicació i la cultura, que trasbalsa els àmbits de relació i les formes d'interacció que garanteixen la cohesió interna de cada comunitat lingüística.

»— El model economicista de creixement propugnat pels grups econòmics transnacionals, que pretén identificar la desregulació amb el progrés i l'individualisme competitiu amb la llibertat, cosa que genera greus i creixents desigualtats econòmiques, socials, culturals i lingüístiques.» (Preàmbul).

La Declaració universal de drets lingüístics oposa a aquests factors una concepció de l'universalisme basada en la diversitat lingüística i cultural, que superi alhora les tendències homogeneïtzadores i les tendències a l'aïllament exclusivista, i té com a eixos fonamentals:

«— En la perspectiva política, concebre una organització de la diversitat lingüística que permeti la participació efectiva de les comunitats lingüístiques en aquest nou model de creixement.

»— En la perspectiva cultural, fer plenament compatible l'espai comunicatiu mundial amb la participació equitativa de tots els pobles, de totes les comunitats lingüístiques i de totes les persones en el procés de desenvolupament.

»— En la perspectiva econòmica, fonamentar un desenvolupament sostenible basat en la participació de tothom i en el respecte per a l'equilibri ecològic de les societats i per a unes relacions equitatives entre totes les llengües i cultures.» (Preàmbul).

4. *La Declaració universal de drets lingüístics*

La Declaració pretén ser aplicable a una gran diversitat de situacions lingüístiques, i per això ha fet una atenció especial a la definició de l'aparell

conceptual en què es basa el seu articulat. Així, considera com a eixos de la comunitat lingüística la historicitat, la territorialitat, l'autoidentificació com a poble i el fet d'haver desenvolupat una llengua comuna com a mitjà normal de comunicació entre els seus membres. Conseqüentment, la Declaració defineix, sempre en el seu títol preliminar, la llengua pròpia d'un territori com l'idioma de la comunitat històricament establerta en un determinat espai. La necessitat de preservar els drets lingüístics de col·lectivitats desplaçades del seu territori històric (ja sigui per migració, deportació, o altres causes) de manera que siguin compatibles amb els drets de la comunitat lingüística del lloc de destinació, ha estat contemplada en la conceptualització del grup lingüístic, entès com una col·lectivitat humana que comparteix una mateixa llengua i que es troba assentada en l'espai territorial d'una altra comunitat lingüística, però sense una historicitat equivalent.

El territori és, doncs, un dels eixos de la comunitat lingüística i probablement allò que demana una precisió conceptual més acurada, en tant que és en el seu marc on una comunitat lingüística determinada ha d'exercir els seus drets, però també és l'àmbit més cobejat pels qui tenen la voluntat de conculcar-los. Per això, la Declaració no preveu el seu reconeixement com a tret definitori. Al mateix temps no l'entén tan sols com a àrea geogràfica, sinó també com un espai social i funcional imprescindible per al ple desenvolupament de la llengua. Això permet, per exemple, considerar com a comunitat lingüística els pobles nòmades en les seves àrees històriques de desplaçament, i entendre que es troben al seu propi territori i pertanyen a una comunitat lingüística les comunitats que:

«— Es troben separades del gruix de la seva comunitat per fronteres polítiques o administratives;

»— Estan assentades històricament en un espai geogràfic reduït, envoltat pels membres d'altres comunitats lingüístiques; o

»— Estan assentades en un espai geogràfic compartit amb els membres d'altres comunitats lingüístiques d'historicitat similar.» (Article 1.3).

L'equilibri de la Declaració es fonamenta en l'articulació entre els drets de les comunitats i grups lingüístics i els drets de les persones que en formen part. Per això es tenen en compte, a més de la historicitat relativa i la voluntat expressada democràticament, els factors que poden aconsellar un tracte compensatori. La mateixa voluntat d'universalisme de la Declaració comporta la correcció dels desequilibris per tal que s'asseguri el respecte i el ple desplegament de totes les llengües.

Un altre dels aspectes a què la Declaració ha fet una atenció especial és l'articulació entre els drets de les comunitats i grups lingüístics i els drets de les persones que en formen part, de manera que ni els uns ni els altres no puguin representar un obstacle a la interrelació i la integració amb la comunitat lingüística receptora, ni una limitació dels drets d'aquesta comunitat o dels seus membres a la plenitud de l'ús públic de la llengua pròpia en el conjunt del seu espai territorial. Per això fa explícits una sèrie de drets personals inalienables i exercibles en qualsevol situació, com:

- «el dret a ésser reconegut com a membre d'una comunitat lingüística;
- «el dret a l'ús de la llengua en privat i en públic;
- «el dret a l'ús del propi nom;
- «el dret de relacionar-se i d'associar-se amb d'altres membres de la comunitat lingüística d'origen;
- «el dret de mantenir i desenvolupar la pròpia cultura;

i tots els altres drets de contingut lingüístic reconeguts en el Pacte internacional de drets civils i polítics de 16 de desembre de 1966 i el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals de la mateixa data.» (Article 3.1).

Al mateix temps considera un dret i un deure de les persones que s'estableixen en el territori d'una comunitat lingüística diferent mantenir-hi una relació d'integració, entesa com una resocialització d'aquestes persones en la societat que les acull, i només accepta com a resultat d'una opció individual lliure l'assimilació, entesa «com l'aculturació de les persones en la societat que les acull, de tal manera que substitueixin les seves característiques culturals d'origen per les referències, els valors i els comportaments propis de la societat receptora» (Article 4.2). A aquests drets personals, la Declaració afegeix com a drets dels grups lingüístics:

- «el dret a l'ensenyament de la pròpia llengua i cultura;
- «el dret a disposar de serveis culturals;
- «el dret a una presència equitativa de la llengua i la cultura del grup en els mitjans de comunicació;
- «el dret a ser atesos en la seva llengua en els organismes oficials i les relacions socioeconòmiques.» (Article 3.2).

A més dels principis generals, els títols de la Declaració articulen els drets lingüístics en els àmbits de l'Administració pública i òrgans oficials, l'ensenyament, l'onomàstica, els mitjans de comunicació i noves tecnologies, la cultura i l'àmbit socioeconòmic. Les disposicions transitòries fan referèn-

cia al deure dels poders públics de prendre totes les mesures per a l'aplicació dels drets proclamats en la Declaració, i de vetllar perquè autoritats, organitzacions i persones siguin informades dels drets i deures correlatius que es desprenen de la Declaració.

Finalment en les disposicions finals, es proposa la creació del Consell de les Llengües en el si de les Nacions Unides; i es propugna i promou la creació d'una comissió mundial de drets lingüístics.

5. *El seguiment*

L'assemblea de participants de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics creà un Comitè de Seguiment de la Declaració amb la finalitat doble d'exercir l'acompanyament del text en el seu camí dins de la UNESCO i d'aconseguir el màxim suport possible de les institucions i entitats d'arreu, un suport que reforça el pes moral de la Declaració i ajuda a difondre'n el contingut.

Les primeres adhesions, unànimes, han estat del Parlament de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona, el Congrés de Diputats, el Consell Econòmic, Social i Cultural de Còrsega i una llarga llista d'ajuntaments i entitats d'arreu. El Comitè de Seguiment treballa per a aconseguir-ne moltes més i eixamplar el suport arreu del món.

Finalment, el Comitè de Seguiment ha creat un Consell científic format per experts en dret lingüístic d'arreu del món. La finalitat del Consell és de recollir noves idees i aportacions, que completin i millorin el contingut de la Declaració i estar al servei de la UNESCO sempre que aquesta institució demani el nostre suport.

III. DECLARACIÓ UNIVERSAL DE DRETS LINGÜÍSTICS

PRELIMINARS

Les institucions i organitzacions no governamentals signatàries de la present Declaració universal de drets lingüístics, reunides a Barcelona, els dies 6 al 9 de juny de 1996,

Vista la Declaració universal dels drets humans de 1948 que en el preàmbul afirma la «fe en els drets humans fonamentals, en la dignitat i en la vàlua de la persona humana i en la igualtat de drets d'homes i dones»; i que en el seu article segon estableix que «tot-

hom té tots els drets i totes les llibertats» sense distinció de «raça, color, sexe, llengua, religió, opinió política o altra, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició»;

Vistos el Pacte internacional de drets civils i polítics de 16 de desembre de 1966 (article 27) i el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals de la mateixa data, que en llurs preàmbuls postulen que l'ésser humà no pot ser lliure si no es creen les condicions que li permetin gaudir tant dels seus drets civils i polítics, com dels seus drets econòmics, socials i culturals;

Vista la Resolució 47/135, de 18 de desembre de 1992 de l'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides que adopta la Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques;

Vistos les declaracions i convenis del Consell d'Europa com el Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals de 4 de novembre de 1950 (article 14); la Convenció del Consell de Ministres del Consell d'Europa, de 29 de juny de 1992, per la qual s'aprova la Carta europea sobre les llengües regionals o minoritàries; la Declaració de la Cimera del Consell d'Europa, de 9 d'octubre de 1993, sobre les minories nacionals; i la Convenció-marc per a la protecció de les minories nacionals del mes de novembre de 1994;

Vistes la Declaració de Santiago de Compostella del PEN Club Internacional i la Declaració de 15 de desembre de 1993 del Comitè de traduccions i

drets lingüístics del PEN Club Internacional sobre la proposta de realitzar una conferència mundial de drets lingüístics;

Vist que en la Declaració de Recife, Brasil, de 9 d'octubre de 1987, el xxii Seminari de l'Associació Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació Intercultural recomana a les Nacions Unides que prenguin les mesures necessàries a fi d'adoptar i aplicar una Declaració universal dels drets lingüístics;

Vista la Convenció número 169 de l'Organització Internacional del Treball, de 26 de juny de 1989, relativa als pobles indígenes en països independents;

Vist que la Declaració universal dels drets col·lectius dels pobles de Barcelona, del maig de 1990, declara que qualsevol poble té dret a expressar i a desenvolupar la seva cultura, la seva llengua i les seves normes d'organització i, per fer-ho, a dotar-se de les pròpies estructures polítiques, educatives, de comunicació i d'administració pública, en marcs polítics diferents;

Vista la Declaració final de l'assemblea general de la Federació Internacional de professors de llengües vives a Pécs (Hongria), de 16 d'agost de 1991, que recomana que els drets lingüístics siguin considerats com a drets fonamentals de l'individu;

Vist l'informe de la Comissió de Drets Humans del Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides, de 20 d'abril de 1994, relatiu al text provisional de la Declaració dels drets dels pobles indígenes, Declaració en què els drets

individuals es valoren a la llum dels drets col·lectius;

Vist l'esborrany de la Declaració de la Comissió Interamericana de drets humans sobre els drets dels pobles indígenes, aprovat en la 1278a sessió de 18 de setembre de 1995;

Atès que la majoria de les llengües amenaçades del món pertanyen a pobles no sobirans i que uns dels principals factors que impedeixen el desenvolupament d'aquestes llengües i acceleren el procés de substitució lingüística són la manca d'autogovern i la política d'estats que imposen llur estructura politicoadministrativa i llur llengua;

Atès que la invasió, la colonització i l'ocupació, així com d'altres casos de subordinació política, econòmica o social, impliquen sovint la imposició directa d'una llengua aliena o, si més no, la distorsió de la percepció del valor de les llengües i l'aparició d'actituds lingüístiques jerarquitzants que afecten la lleialtat lingüística dels parlants; i atès que, per aquests motius, les llengües d'alguns pobles que han esdevingut sobirans estan immerses en un procés de substitució lingüística a causa d'una política que afavoreix la llengua de les antigues colònies o poders imperials;

Atès que l'universalisme s'ha de basar en una concepció de la diversitat lingüística i cultural que superi alhora les tendències homogeneïtzadores i les tendències a l'aïllament exclusivista;

Atès que per garantir la convivència entre comunitats lingüístiques, cal trobar uns principis d'ordre universal que permetin assegurar la promoció, el res-

pecte i l'ús social públic i privat de totes les llengües;

Atès que diversos factors d'ordre extralingüístic (històrics, polítics, territorials, demogràfics, econòmics, socioculturals, sociolingüístics i d'actitud col·lectiva) generen problemes que provoquen la desaparició, marginació i degradació de nombroses llengües, i que cal, per tant, que els drets lingüístics es plantegin des d'una perspectiva global, perquè es puguin aplicar en cada cas les solucions específiques adequades;

entenent que cal una Declaració universal de drets lingüístics que permeti de corregir els desequilibris lingüístics de manera que assegurï el respecte i el ple desplegament de totes les llengües i que estableixi els principis d'una pau lingüística planetària justa i equitativa, com a factor cabdal de la convivència social;

Declarem que

PREÀMBUL

La situació de cada llengua, vistes les consideracions prèvies, és el resultat de la confluència i de la interacció d'una gran varietat de factors: politicojurídics; ideològics i històrics; demogràfics i territorials; econòmics i socials; culturals; lingüístics i sociolingüístics; interlingüístics; i finalment subjectius.

En concret, la situació actual es caracteritza per:

- La secular tendència unificadora de la majoria d'estats a reduir la diversitat i a afavorir actituds adverses a la pluralitat cultural i al pluralisme lingüístic.

- El procés de mundialització de l'economia i, en conseqüència, del mercat de la informació, la comunicació i la cultura, que trasbalsa els àmbits de relació i les formes d'interacció que garanteixen la cohesió interna de cada comunitat lingüística.

- El model economicista de creixement propugnat pels grups econòmics transnacionals, que pretén identificar la desregulació amb el progrés i l'individualisme competitiu amb la llibertat, cosa que genera greus i creixents desigualtats econòmiques, socials, culturals i lingüístiques.

Les amenaces que, en el moment actual, pressionen les comunitats lingüístiques sigui per la manca d'autogovern, per una demografia limitada o bé parcialment o enterament dispersa, per una economia precària, per una llengua no codificada o per un model cultural oposat al predominant, fan que moltes llengües no puguin sobreviure i desenvolupar-se si no es tenen en compte aquests eixos fonamentals:

- En la perspectiva política, concebre una organització de la diversitat lingüística que permeti la participació efectiva de les comunitats lingüístiques en aquest nou model de creixement.

- En la perspectiva cultural, fer plenament compatible l'espai comunicatiu mundial amb la participació equitativa de tots els pobles, de totes les comunitats lingüístiques i de totes les persones en el procés de desenvolupament.

- En la perspectiva econòmica, fonamentar un desenvolupament sostenible basat en la participació de tothom i en el respecte per l'equilibri ecològic de les

societats i per unes relacions equitatives entre totes les llengües i cultures.

Per tot això, aquesta Declaració parteix de les comunitats lingüístiques i no pas dels estats, i s'inscriu en el marc de reforçament de les institucions internacionals capaces de garantir un desenvolupament sostenible i equitatiu per a tota la humanitat, i té com a finalitat de propiciar l'organització d'un marc polític de la diversitat lingüística basat en la convivència i en el respecte i el benefici recíprocs.

TÍTOL PRELIMINAR Precisions conceptuals

Article 1

1. Aquesta Declaració entén com a comunitat lingüística tota societat humana que, assentada històricament en un espai territorial determinat, reconegut o no, s'autoidentifica com a poble i ha desenvolupat una llengua comuna com a mitjà de comunicació natural i de cohesió cultural entre els seus membres. Amb la denominació de llengua pròpia d'un territori es fa referència a l'idioma de la comunitat històricament establerta en aquest espai.

2. Aquesta Declaració parteix del principi que els drets lingüístics són alhora individuals i col·lectius, i adopta com a referent de la plenitud dels drets lingüístics el cas d'una comunitat lingüística històrica en el seu espai territorial, entès aquest no solament com a àrea geogràfica on viu aquesta comunitat, sinó també com un espai social i funcional imprescindible per al ple desenvolupament de la llengua. És a partir

d'aquest referent que es poden establir com una gradació o continuïm els drets que corresponen als grups lingüístics al·ludits al punt 5 d'aquest mateix article i els de les persones fora del territori de la seva comunitat.

3. Als efectes d'aquesta Declaració, s'entén que es troben també al seu propi territori i pertanyen a una comunitat lingüística les col·lectivitats que:

i. es troben separades del gruix de la seva comunitat per fronteres polítiques o administratives;

ii. estan assentades històricament en un espai geogràfic reduït, envoltat pels membres d'altres comunitats lingüístiques; o

iii. estan assentades en un espai geogràfic compartit amb els membres d'altres comunitats lingüístiques d'historicitat similar.

4. Als efectes d'aquesta Declaració es consideren, també, com a comunitats lingüístiques dins el seu propi territori històric els pobles nòmades en les seves àrees de desplaçament o els pobles d'assentament dispers.

5. Aquesta Declaració entén com a grup lingüístic tota col·lectivitat humana que comparteix una mateixa llengua i que es troba assentada en l'espai territorial d'una altra comunitat lingüística, però sense una historicitat equivalent, com succeeix en casos diversos com ara immigrants, refugiats, deportats o els membres de les diàspores.

Article 2

1. Aquesta Declaració considera que, en els casos en què diferents comunitats i grups lingüístics concorren

en un territori compartit, l'exercici dels drets formulats en aquesta Declaració s'ha de regir pel respecte entre tots i dins de les màximes garanties democràtiques.

2. A l'hora d'establir un equilibri sociolingüístic satisfactori, és a dir, l'adequada articulació entre els drets respectius d'aquestes comunitats i grups lingüístics i de les persones que en formen part, cal tenir en compte, a més de la seva historicitat relativa i la seva voluntat expressada democràticament, factors que poden aconsellar un tracte reequilibrador, d'objectiu compensatori: el caràcter forçat de les migracions que han conduït a la convivència de les diferents comunitats i grups, o el seu grau de precarietat política, socioeconòmica i cultural.

Article 3

1. Aquesta Declaració considera com a drets personals inalienables, exercibles en qualsevol situació, els següents:

- el dret a ésser reconegut com a membre d'una comunitat lingüística;
- el dret a l'ús de la llengua en privat i en públic;
- el dret a l'ús del propi nom;
- el dret de relacionar-se i d'associar-se amb d'altres membres de la comunitat lingüística d'origen;
- el dret de mantenir i desenvolupar la pròpia cultura;

i tots els altres drets de contingut lingüístic reconeguts en el Pacte internacional de drets civils i polítics de 16 de desembre de 1966 i el Pacte Internacional de drets econòmics, socials i culturals de la mateixa data.

2. Aquesta Declaració considera que els drets col·lectius dels grups lingüístics, a més dels establerts per als seus membres a l'apartat anterior, també poden incloure, d'acord amb les puntualitzacions de l'article 2.2:

- el dret a l'ensenyament de la pròpia llengua i cultura;
- el dret a disposar de serveis culturals;
- el dret a una presència equitativa de la llengua i la cultura del grup en els mitjans de comunicació;
- el dret a ser atesos en la seva llengua en els organismes oficials i les relacions socioeconòmiques.

3. Els drets de les persones i els grups lingüístics anteriorment esmentats no poden representar cap obstacle a la interrelació i la integració d'aquests amb la comunitat lingüística receptora, ni cap limitació dels drets d'aquesta comunitat o dels seus membres a la plenitud de l'ús públic de la llengua pròpia en el conjunt del seu espai territorial.

Article 4

1. Aquesta Declaració considera que les persones que es traslladen i s'estableixen al territori d'una comunitat lingüística diferent de la pròpia tenen el dret i el deure de mantenir-hi una relació d'integració. La integració s'entén com una socialització addicional d'aquestes persones de manera que puguin conservar les seves característiques culturals d'origen, però comparteixin amb la societat que les acull prou referències, valors i comportaments per a permetre un funcionament social global sense més dificultats que les dels membres de la comunitat receptora.

2. Aquesta Declaració considera, en canvi, que l'assimilació —entesa com l'aculturació de les persones en la societat que les acull, de tal manera que substitueixin les seves característiques culturals d'origen per les referències, els valors i els comportaments propis de la societat receptora —en cap cas no ha de ser forçada o induïda, sinó resultat d'una opció plenament lliure.

Article 5

Aquesta Declaració es basa en el principi que els drets de totes les comunitats lingüístiques són iguals i independents de la consideració jurídica o política de llengües oficials, regionals o minoritàries. L'ús de designacions com llengua regional o minoritària, no és adoptat en aquest text perquè, si bé en algun cas el reconeixement com a llengües minoritàries o regionals, pot facilitar l'exercici de certs drets, és freqüent l'ús d'aquests i altres determinatius per a restringir els drets d'una comunitat lingüística.

Article 6

Aquesta Declaració exclou que una llengua pugui ser considerada pròpia d'un territori únicament pel fet de ser l'oficial de l'estat o de tenir tradició de ser utilitzada dins d'aquest territori com a llengua administrativa o de certes activitats culturals.

TÍTOL PRIMER Principis generals

Article 7

1. Totes les llengües són l'expressió d'una identitat col·lectiva i d'una ma-

nera distinta de percebre i de descriure la realitat per tant han de poder gaudir de les condicions necessàries per al seu desenvolupament en totes les funcions.

2. Cada llengua és una realitat constituïda col·lectivament i és en el si d'una comunitat que esdevé disponible per a l'ús individual, com a instrument de cohesió, identificació, comunicació i expressivitat creadora.

Article 8

1. Totes les comunitats lingüístiques tenen el dret d'organitzar i gestionar els propis recursos a fi d'assegurar l'ús de la seva llengua en totes les funcions socials.

2. Totes les comunitats lingüístiques tenen el dret de disposar dels mitjans necessaris per tal d'assegurar la transmissió i la projecció futures de la llengua.

Article 9

Tota comunitat lingüística té dret a codificar, estandarditzar, preservar, desenvolupar i promoure el seu sistema lingüístic, sense interferències induïdes o forçades.

Article 10

1. Totes les comunitats lingüístiques són iguals en dret.

2. Aquesta Declaració considera inadmissibles les discriminacions contra les comunitats lingüístiques basades en criteris com ara el seu grau de sobirania política, la seva situació social, econòmica o en qualsevol altre criteri, així com el nivell de codificació, actua-

lització o modernització que han assolit llurs llengües.

3. En aplicació del principi d'igualtat cal disposar les mesures indispensables perquè aquesta igualtat sigui efectiva.

Article 11

Tota comunitat lingüística té el dret de gaudir dels mitjans de traducció directa o inversa que garanteixin l'exercici dels drets recollits en aquesta Declaració.

Article 12

1. En l'àmbit públic, tothom té dret a desenvolupar totes les activitats en la seva llengua, si és llengua pròpia del territori on resideix.

2. En l'àmbit personal i familiar tothom té dret a usar la seva llengua.

Article 13

1. Tothom té el dret d'accedir al coneixement de la llengua pròpia del territori on resideix.

2. Tothom té dret al poliglòtisme, i a conèixer i usar la llengua més adient per al seu desenvolupament personal o per a la seva mobilitat social, sense perjudici de les garanties establertes en aquesta Declaració per a l'ús públic de la llengua pròpia del territori.

Article 14

Les disposicions d'aquesta Declaració no poden ser interpretades o utilitzades contra qualsevol norma o pràctica més favorable del règim intern o internacional a l'ús d'una llengua dins el territori que li és propi.

TÍTOL SEGON
Règim lingüístic general

SECCIÓ I
Administració pública i òrgans oficials

Article 15

1. Tota comunitat lingüística té el dret que la seva llengua sigui utilitzada com a oficial dins del seu territori.

2. Tota comunitat lingüística té el dret que les actuacions judicials i administratives, els documents públics i privats i els assentaments en registres públics realitzats en la llengua pròpia del territori siguin vàlids i eficaços i ningú no pugui al·legar-ne el desconeixement.

Article 16

Tot membre d'una comunitat lingüística té el dret de relacionar-se i ser atès en la seva llengua pels serveis dels poders públics o de les divisions administratives centrals, territorials, locals i supraterritorials als quals pertany el territori d'on és pròpia la llengua.

Article 17

1. Tota comunitat lingüística té el dret de disposar i d'obtenir tota la documentació oficial en la seva llengua, en suport paper, informàtic o qualsevol altre, per a les relacions que afecten el territori on és pròpia aquesta llengua.

2. Els poders públics han de disposar de formularis, impresos i models en suport paper, informàtic o qualsevol altre en les llengües territorials, i oferir-los al públic en els serveis que afectin el territori on és pròpia la llengua respectiva.

Article 18

1. Tota comunitat lingüística té el dret que les lleis i altres disposicions jurídiques que la concerneixen es publiquin en la llengua pròpia del territori.

2. Els poders públics que tenen en els seus àmbits d'actuació més d'una llengua territorialment històrica han de publicar totes les lleis i altres disposicions jurídiques de caràcter general en aquestes llengües, amb independència que els seus parlants n'entenguin d'altres.

Article 19

1. Les assemblees de representants han d'adoptar com a oficials la llengua o les llengües històricament parlades en el territori que representen.

2. Aquest dret inclou les llengües de les comunitats d'assentament dispers referides a l'article 1, paràgraf 4.

Article 20

1. Tothom té dret a usar de paraula i per escrit, en els tribunals de justícia, la llengua històricament parlada en el territori en què estan ubicats. Els tribunals han d'emprar la llengua pròpia del territori en les seves actuacions internes i, si per raó de l'organització judicial de l'estat, el procediment se segueix fora del lloc d'origen, s'hi ha de mantenir la llengua d'origen.

2. En qualsevol cas, tothom té dret a ser jutjat en una llengua que li sigui entenedora i pugui parlar, o a obtenir grautitament un intèrpret.

Article 21

Tota comunitat lingüística té el dret

que els assentaments dels registres públics es facin en la llengua pròpia del territori.

Article 22

Tota comunitat lingüística té el dret que els documents notariais o autoritzats per funcionaris que exerceixen la fe pública siguin redactats en la llengua pròpia del territori on el notari o funcionari autoritzat tingui demarcada la seva seu.

SECCIÓ II Ensenyament

Article 23

1. L'ensenyament ha de contribuir a fomentar la capacitat d'autoexpressió lingüística i cultural de la comunitat lingüística del territori on és impartit.

2. L'ensenyament ha de contribuir al manteniment i desenvolupament de la llengua parlada per la comunitat lingüística del territori on és impartit.

3. L'ensenyament ha d'estar sempre al servei de la diversitat lingüística i cultural, i les relacions harmonioses entre diferents comunitats lingüístiques arreu del món.

4. En el marc dels principis anteriors, tothom té dret a aprendre qualsevol llengua.

Article 24

Tota comunitat lingüística té el dret de decidir quin ha de ser el grau de presència de la seva llengua, com a llengua vehicular i com a objecte d'estudi, a tots els nivells de l'ensenyament dintre

del seu territori: preescolar, primari, secundari, tècnic i professional, universitari i formació d'adults.

Article 25

Tota comunitat lingüística té dret a disposar de tots els recursos humans i materials necessaris per aconseguir el grau desitjat de presència de la seva llengua a tots els nivells de l'ensenyament dintre del seu territori: ensenyants degudament formats, mètodes pedagògics adequats, manuals, finançament, locals i equips, mitjans tecnològics tradicionals i innovadors.

Article 26

Tota comunitat lingüística té dret a un ensenyament que permeti a tots els seus membres d'adquirir el ple domini de la seva pròpia llengua, amb les diverses capacitats relatives a tots els àmbits d'ús habituals, així com el millor domini possible de qualsevol altra llengua que desitgin conèixer.

Article 27

Tota comunitat lingüística té dret a un ensenyament que permeti als seus membres el coneixement de les llengües vinculades a la pròpia tradició cultural, tals com les llengües literàries o sagrades, usades antigament com a llengües habituals de la pròpia comunitat.

Article 28

Tota comunitat lingüística té dret a un ensenyament que permeti als seus membres d'adquirir un coneixement aprofundit del seu patrimoni cultural (història i geografia, literatura i altres manifestacions de la pròpia cultura),

així com el màxim domini possible de qualsevol altra cultura que desitgin conèixer.

Article 29

1. Tota persona té dret a rebre l'ensenyament en la llengua pròpia del territori on resideix.

2. Aquest dret no exclou el dret d'accés al coneixement oral i escrit de qualsevol llengua que li serveixi d'eina de comunicació amb altres comunitats lingüístiques.

Article 30

La llengua i la cultura de cada comunitat lingüística han de ser objecte d'estudi i de recerca a nivell universitari.

SECCIÓ III Onomàstica

Article 31

Tota comunitat lingüística té el dret de preservar i usar en tots els àmbits i ocasions el seu sistema onomàstic.

Article 32

1. Tota comunitat lingüística té el dret de fer ús dels topònims en la llengua pròpia del territori, en els usos orals i escrits, i en els àmbits privats, públics i oficials.

2. Tota comunitat lingüística té el dret d'establir, preservar i revisar la toponímia autòctona. Aquesta no pot ser suprimida, alterada o adaptada arbitràriament, com tampoc no pot ser substituïda en cas de canvis de conjuntures polítiques o d'altre tipus.

Article 33

Tota comunitat lingüística té el dret d'autodesignar-se en la seva llengua. Així doncs, qualsevol traducció a altres llengües ha d'evitar denominacions confuses o despectives.

Article 34

Tota persona té dret a l'ús del seu antropònim en la llengua que li és pròpia i en tots els àmbits, i a una transcripció fonèticament tan fidel com sigui possible a un altre sistema gràfic només quan s'escaigui.

SECCIÓ IV Mitjans de comunicació i noves tecnologies

Article 35

Tota comunitat lingüística té el dret de decidir quin ha de ser el grau de presència de la seva llengua als mitjans de comunicació del seu territori, tant els locals i tradicionals com els de major abast i de tecnologia més avançada, independentment del sistema de difusió o transmissió emprat.

Article 36

Tota comunitat lingüística té el dret de disposar de tots els mitjans humans i materials necessaris per assegurar el grau desitjat de presència de la seva llengua i d'autoexpressió cultural en els mitjans de comunicació del seu territori: personal degudament format, finançament, locals i equips, mitjans tecnològics tradicionals i innovadors.

Article 37

Tota comunitat lingüística té el dret de rebre, a través dels mitjans de comunicació, un coneixement aprofundit del seu patrimoni cultural (història i geografia, literatura i altres manifestacions de la pròpia cultura), així com el màxim grau d'informació possible de qualsevol altra cultura que desitgin conèixer els seus membres.

Article 38

Totes les llengües i les cultures de les comunitats lingüístiques han de rebre un tracte equitatiu i no discriminatori en els continguts dels mitjans de comunicació d'arreu del món.

Article 39

Les comunitats descrites en l'article 1, paràgrafs 3 i 4 d'aquesta Declaració, així com els grups esmentats en el paràgraf 5 del mateix article, tenen dret a una representació equitativa de la seva llengua en els mitjans de comunicació del territori on s'han establert o on es desplacen. L'exercici d'aquest dret ha d'anar en harmonia amb l'exercici dels drets propis dels altres grups o comunitats del territori.

Article 40

Tota comunitat lingüística té el dret de disposar, en el camp de la informàtica, d'equips adaptats al seu sistema lingüístic i d'eines i productes en la seva llengua, per tal d'aprofitar plenament el potencial que ofereixen aquestes tecnologies de cara a l'autoexpressió, l'educació, la comunicació, l'edició, la traducció, i, en general, el tractament de la informació i la difusió cultural.

SECCIÓ V

Cultura

Article 41

1. Tota comunitat lingüística té el dret d'usar la seva llengua i de mantenir-la i potenciar-la en totes les expressions culturals.

2. L'exercici d'aquest dret ha de poder desplegar-se plenament sense que l'espai de cap comunitat sigui ocupat de manera hegemònica per una cultura aliena.

Article 42

Tota comunitat lingüística té el dret de desenvolupar-se plenament en el propi àmbit cultural.

Article 43

Tota comunitat lingüística té el dret d'accedir a les obres produïdes en la seva llengua.

Article 44

Tota comunitat lingüística té el dret d'accedir a les programacions interculturals, per mitjà de la difusió d'una informació suficient, i que es doni suport a les activitats d'aprenentatge als estrangers o de traducció, doblatge, post-sincronització i subtítolatge.

Article 45

Tota comunitat lingüística té dret que la llengua pròpia del territori figuri en un lloc prioritari en les manifestacions i serveis culturals com ara biblioteques, videoteques, cinemes, teatres, museus, arxius, folklore, indústries culturals, i totes les altres expressions que derivin de la realitat cultural.

Article 46

Tota comunitat lingüística té dret a la preservació del seu patrimoni lingüístic i cultural, compreses les manifestacions materials com ara fons documentals, heretatge artístic, arquitectònic i monumental, i presència epigràfica de la seva llengua.

SECCIÓ VI

Àmbit socioeconòmic

Article 47

1. Tota comunitat lingüística té el dret d'establir l'ús de la seva llengua en totes les activitats socioeconòmiques dins el seu territori.

2. Qualsevol membre d'una comunitat lingüística té dret a disposar en la seva llengua de tots els mitjans que requereix l'exercici de l'activitat professional, com ara documents i llibres de consulta, instruccions, impresos, formularis, i equips, eines i productes informàtics.

3. La utilització d'altres llengües en aquest àmbit només es pot exigir en la mesura que ho justifiqui la naturalesa de l'activitat professional desenvolupada. En cap cas una altra llengua advinuda més recentment no pot subordinar o ocultar l'ús de la llengua pròpia del territori.

Article 48

1. En el territori de la pròpia comunitat lingüística, tothom té el dret d'usar la seva llengua, amb plena validesa jurídica, en les transaccions econòmiques de tota mena, com ara la compra-

venda de béns i serveis, les operacions bancàries, les assegurances, els contractes laborals i altres.

2. Cap clàusula d'aquests actes privats no pot excloure o limitar l'ús de la llengua pròpia del territori.

3. En el territori de la pròpia comunitat lingüística, tothom té dret a disposar en la seva llengua dels documents necessaris per a la realització de les operacions esmentades, com ara impresos, formularis, xecs, contractes, factures, rebuts, albarans, comandes i altres.

Article 49

En el territori de la pròpia comunitat lingüística, tothom té dret a usar la seva llengua en qualsevol tipus d'organitzacions socioeconòmiques: laborals, sindicals, patronals, professionals i gremials.

Article 50

1. Tota comunitat lingüística té dret a una presència predominant de la seva llengua en la publicitat, la retolació, la senyalització exterior i en el conjunt de la imatge del país.

2. En el territori de la pròpia comunitat lingüística, tothom té dret a gaudir en la seva llengua d'una informació completa, tant oral com escrita, sobre els productes i serveis que proposen els establiments comercials ubicats en el territori, com ara les instruccions d'ús, les etiquetes, els llistats d'ingredients, la publicitat, les garanties i altres.

3. Totes les indicacions públiques referents a la seguretat de les persones han de ser expressades almenys en la llengua pròpia de la comunitat lingüística.

tica i en condicions no inferiors a les de cap altra llengua.

Article 51

1. Tothom té dret a usar la llengua pròpia del territori en les seves relacions amb les empreses, establiments comercials i entitats privades i a ser recíprocament atès i correspost en aquesta llengua.

2. Tothom té dret, com a client, consumidor o usuari, a ser informat, oralment o per escrit, en la llengua pròpia del territori en els establiments oberts al públic.

Article 52

Tothom té dret a exercir les activitats laborals o professionals en la llengua pròpia del territori, llevat que les funcions inherents al lloc de treball requereixin l'ús d'altres idiomes, com és el cas dels professors de llengües, els traductors, els guies turístics.

DISPOSICIONS ADDICIONALS

Primera

Els poders públics han de prendre totes les mesures oportunes per a l'aplicació dels drets proclamats en aquesta Declaració en el seu àmbit d'actuació; concretament cal que s'habilitin fons internacionals de suport a l'exercici dels drets lingüístics a les comunitats ostensiblement mancades de recursos. Així mateix, els poders públics han d'aportar el suport necessari per a la codificació, la transcripció, l'ensenyament de les llengües de les diverses comuni-

tats i la seva utilització en l'administració.

Segona

Els poders públics han de vetllar perquè les autoritats, les organitzacions i les persones concernides siguin informades dels drets i els deures correlatius que es desprenen d'aquesta Declaració.

Tercera

Els poders públics han de preveure, d'acord amb les legislacions vigents, les sancions derivades de la violació dels drets lingüístics d'aquesta Declaració.

DISPOSICIONS FINALS

Primera

Aquesta Declaració proposa la creació del Consell de les Llengües en el si de les Nacions Unides. Correspon a l'Assemblea General de les Nacions Unides la creació d'aquest Consell, la definició de les seves atribucions, el nomenament dels seus membres, i l'establiment de l'organisme de dret internacional que ha d'emparar les comunitats lingüístiques en l'exercici dels drets reconeguts en aquesta Declaració.

Segona

Aquesta Declaració propugna i promou la creació d'una Comissió Mundial de Drets Lingüístics de natura no-oficial i de caràcter consultiu, formada per representants d'ONG i entitats d'àmbit del dret lingüístic.

Barcelona, juny del 1996